

December 2008

Normaal gesproken verwachten jullie op deze plek een stukje over de rol van chemie in ons leven. Ditmaal, aan het eind van een bewogen jaar, gaat het over chemie tussen mensen. Het is tevens mijn laatste bijdrage aan *Glashelder*. Hoe ik daartoe ben gekomen zal ik jullie uitleggen.

Op een koude, natte novemberavond klettert de regen tegen de ramen, binnen brandt de open haard. Kleinzoon Luc van 10 maanden is te logeren en staat in z'n pyjamaatje bij de tafel vol overgave een reclamefolder in elkaar te frommelen die hij net heeft gescoord.

E. bladert de *Glashelder* van afgelopen oktober door. "Je hebt dit keer niets geschreven", merkt ze op met een toon die je uit kunt leggen als een bevestiging maar ook als een vraag. Ze legt de *Glashelder* op tafel, waar Luc zich niet bedenkt en het blaadje in een paar tellen volkomen ruïneert. "Nou die kun je niet meer bewaren", reageert E. "Ach, ik bewaar toch alleen maar de *Glashelders* waar ikzelf in heb geschreven", reageer ik wat botter dan de bedoeling is. "Kom Luc, opa is chagrijnig, ik breng je naar bed". Opa krijgt nog een natte knuffel en al keuvelend wordt het kereltje naar bed gebracht.

Ik loop naar de kast en pak de stapel *Glashelders* waar ik ooit een verhaaltje in heb geschreven. Het zijn er 43 geweest. Het is ooit begonnen in oktober 1998 met een stukje over een kapot vat mierenzuur in OKTO. Op dat stukje werd leuk gereageerd en ik kreeg de smaak te pakken. Met veel plezier begon ik stukjes te schrijven over chemie in ons dagelijkse leven. Als je al mag spreken van een schrijverscarrière, dan is die met *Glashelder* begonnen. *Glashelder* heeft me de kans gegeven om van schrijven een hobby te maken, wat uiteindelijk heeft geleid tot een écht boek in 2003.

"Hier brompot", zegt Esther en zet een glas wijn voor me neer. "En ga je nog wat schrijven in dat blaadje van Philips", gaat ze verder, een stoel voor de haard schuivend.

"Ja, nog één keer".

Esther kijkt me vragend aan.

"Ik heb geen inspiratie meer, na 10 jaar en 43 stukjes heb ik het gevoel dat ik alles al een eens keer heb verteld, maar mijn laatste stukje moet iets worden waar men wat langer over nadenkt dan bij mijn vorige stukjes".

Esther staart in de vlammen van de haard en zegt langzaam: "Ik denk dat je dan iets moet schrijven over de Philips en de Groningers".

Ik begrijp wat ze bedoeld.

De Oost-Groningers.

Als 'schrijver' hou ik natuurlijk van lezen. Ik heb heel wat boeken gelezen, maar er is één boek dat me enorm heeft geboeid en die iedereen die de Groningers wil begrijpen, gelezen moet hebben. Toen ik de resultaten van de laatste EES-enquête doornam, klopte dit met mijn beeld dat er de afgelopen jaren een spanningsveld is ontstaan op het gebied van communicatie in onze fabriek.

Ik denk, wanneer je goed wil communiceren, dat je iets moet weten van de achtergrond van de Oost-Groningers. Het groot deel van onze collega's komt tenslotte uit de regio. De Oost-Groningers hebben een verleden, een cultuur. De

Amerikaanse dichter Emerson heeft eens gezegd: 'Cultuur is één en vernis een ander'. We kunnen ons gedrag (het laagje vernis) aanpassen, maar als het laagje vernis weg is, komt de ware aard weer naar boven. Het lezen van het boek 'De Graanrepubliek' van Frank Westerman (ISBN10-9045004402) is in dit verband erg verhelderend. Frank Westerman (geboren in Drenthe) heeft zich verdiept in de historie van Oost-Groningen.

Finsterwolde, vlak boven Winschoten, was tot ver in de middeleeuwen een vissersdorp. Toen men na diverse overstromingen de Dollard ging inpolderen, kwamen er steeds meer landbouwers. De Dollardklei gold in de 18^e eeuw als de beste grondsoort die er in Nederland te vinden was. Jacob Tijdens begon in 1827 te 'boeren' op de Dollardklei en binnen een generatie was de familie Tijdens opgeklommen van boer tot herenboer. Als een olievlek breidde de nieuwe klasse van welvarende boeren zich uit. Ze lieten hun tuinen ontwerpen door Engelse tuinarchitecten en lieten hun muren verfraaien door stukadoors uit Toscane. Een herenboer had zo'n 20 tot 40 landarbeiders in dienst.

Graan was de toekomst, alle weilanden die er nog waren veranderden in korenvelden. Het Oldambt werd een 'Graanrepubliek'. Op gemeente bedrijven met melkvee, varkens en kippen werd neergekeken. En daar lag dan ook het probleem. Als in het voorjaar de velden groen kleurden van het opkomende graan, tot eind augustus als het koren van het land werd afgehaald, was er werk voor iedereen. Daarna wilde de boer van zijn werkvolk af. Dan beet hij zijn arbeiders toe: 'Ik wou dat ik jullie kon inkuilen, gelijk 'n eerpel of 'n biet'.

Het werkvolk moest maar zorgen de winter door te komen. Degenen die niet zelf een stukje land hadden, leden honger waardoor de mensen verzwakten en vermagerden, terwijl de kinderen 'ondermaats' bleven. Dienstmeisjes die in de winter nog wel doorwerkten, vielen flauw op hun werk. Intussen sijpelde het socialisme de regio binnen onder aanvoering van Domela Nieuwenhuis en 'rode boer' Derk Mansholt. Langzamerhand kwamen de mensen in opstand tegen de wantoestanden. Het begon bij de keienkloppers. De gemeentes waren overgegaan tot werkverschaffing onder leiding van een armenbestuur. De werkeloze landarbeider moest stenen stukhameren tot steenslag, dat werd gebruikt voor het verharderen van wegen. Dag in dag uit zaten de keienkloppers op de vloer van het flinthok, links een berg keien, rechts een hoopje keislag. In 1889 legde een groep van 89 keienkloppers in Finsterwolde het werk neer. In 1892 was er een nieuwe oproer van 50 keienkloppers in Finsterwolde. Eind oktober 1892, toen de oogst binnen was, werd volgens de burgemeester van Finsterwolde het dorp verrast door een bende socialisten die hij met wilde dieren vergeleek. Een maand daarop werd er voor het eerst op de betogers geschoten. Avond aan avond werden er ramen ingegooid bij boeren en ander rijkeluisvolk. In december trok het leger het gebied binnen en werd in het Oldambt voor 3 maanden de staat van beleg afgekondigd. Het had resultaat, het bleef 20 jaar rustig in de regio. De landarbeiders van Oost-Groningen hadden het vertrouwen in hun leiders verloren. Ze vonden dat geen mens goed genoeg was om over een ander te regeren. Als de vakbonden een staking uitriepen in heel Groningen, deed de regio Oldambt niet mee. Totdat Luppo Stek in 1924 zich aansloot bij de Communistische Partij Nederland en in de gemeenteraad van Beerta terecht kwam. De familie Stek moest daarna van de bedeling leven, omdat geen enkele boer Luppo meer in dienst wilde hebben. Het communisme bleef echter groeien in het Oldambt waarbij de kloof tussen boer en arbeider meegroeide. In de dorpen stonden de kleine arbeiderswoninkjes dicht op elkaar. Als de kinderen niet meer in de bedstee

pasten; moesten de oudsten slapen in een kooi naast het varkenshok, waar het nog een beetje warm was. Op school was het al niet veel beter. Aan het einde van het schooljaar in Beerta, kwam er een boer op school die de zittenblijvers onder de arbeiderskinderen een dubbeltje gaf met de woorden: 'Goed zo, blijf jij maar lekker dom'. Op hun 13^e, na de lagere school, gingen ze werken bij de boer. Halfvijf opstaan, wassen bij de regenton en daarna liepen ze in een lange sliert naar de afgelegen hoeven in het open veld. In de winter van 1928 -1929, georganiseerd door de communisten, begon een staking onder de landarbeiders van het Oldambt, de langste staking in de Nederlandse geschiedenis. Maar de boeren gingen dat jaar versneld over op mechanisatie, zodat de oogsten toch binnengehaald konden worden. De stakers kregen geen cent extra en de landbouwmechanisatie was met zo'n 10 jaar versneld. De landarbeiders gingen uiteindelijk weer aan het werk. Door deze teleurstelling groeide het communisme in de regio nog harder. Luppo Stek werd wethouder van Beerta. Toen hij echter de belastingen voor de rijken wilde verdubbelen, werd het gemeentelijk bestuur opgeheven en kwam er een regeringscommissaris. Luppo kwam in de werkverschaffing terecht en moest greppels graven.

In de 2^e Wereldoorlog worden veel Oldambtster communisten opgepakt. Luppo Stek sterft in het concentratiekamp Buchenwald. Na de oorlog bloeide het communisme in de 'Rode-Driehoek', Beerta, Finsterwolde en Nieuweschans, als nooit tevoren. In het Amerikaanse *Time*-magazine wordt Finsterwolde het 'Little Moscow from The Netherlands' genoemd. Koert, zoon van Luppo Stek, nam het stokje van zijn vader over. Maar door de industrialisatie in de omgeving van de regio Oldambt (waaronder onze glasfabriek in Winschoten) steeg het welvaartsniveau onder de bevolking en werd de kloof tussen rijk en arm steeds kleiner. Begin jaren 1970 werden de laatste landarbeiders nog ingezet om de oogst van het land te halen. Rond die tijd leefde het communisme nog één keer op onder Fré Meis ten tijde van de sluitingen in de kartonindustrie. Door die opleving kwam Koert Stek in het provinciebestuur en van 1982 – 1989 had Beerta een communistische burgemeester (Hanneke Jagersma), de enige die Nederland ooit heeft gekend.

Nu is een groot deel van de vruchtbare Dollartklei onder water gezet, de Blauwe Stad. Waar honderd jaar geleden de landarbeiders op de stugge klei zwoegden, verrijzen nu kapitale huizen. De kloof tussen arm en rijk lijkt er nog steeds te zijn, voor de rijken is het nog een hele stap te zijn om op de Dollartklei te gaan wonen. In de jaren dertig van de vorige eeuw heeft Evert Willem Hofstee uit Nieuw-Beerta een proefschrift geschreven 'Het Oldambt, Vormende Krachten'.

Hij beschrijft het volkskarakter van de Oldambster als volgt:

De Oldambster is – ongeacht klasse of stand – stug van karakter

De wufte oppervlakkigheid van den Hollander komt er niet vaak voor.

Gesloten. Iemand die men niet gaarne mag lijden zal men niet groeten en niet openlijk prijzen.

Geen vleiers. Als een Groninger zegt: 'Ik kom niet', dan is ook alle verdere moeite vergeefs.

Grove openheid. Nergens heeft men zo gauw de klomp van de voet als hier.

Er zijn dingen die niet veranderen, of zoals een wijs man eens zei: 'Je kunt de wind niet veranderen, wel de stand van de zeilen'.

Bert Sloots

p.s.

Ik wil de redactie van *Glashelder* bedanken voor de gelegenheid om in de afgelopen 10 jaar, 44 stukjes te mogen schrijven.

Tot slot wil ik Esther bedanken, ze is nog elke dag een bron van inspiratie voor me.